

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

Να δώσετε το περιεχόμενο των ακόλουθων ιστορικών όρων:

- α. «Πανελλήνιον»
- β. Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής
- γ. ΠΑΟΥΕΡ

Μονάδες 15

ΘΕΜΑ Α2

Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν, γράφοντας στο τετράδιό σας το γράμμα που αντιστοιχεί στην κάθε πληροφορία και δίπλα του τη λέξη **Σωστό**, αν η πληροφορία είναι σωστή, ή τη λέξη **Λάθος**, αν η πληροφορία είναι λανθασμένη:

- α. Οι Έλληνες της Διασποράς αναδείχθηκαν πρωτεργάτες στους αγώνες για τη δημιουργία μιας αυτόνομης Ποντιακής Δημοκρατίας.
- β. Η ελονοσία ήταν αρρώστια που αποτελούσε μάλιστα για την αγροτική Ελλάδα ως τα μέσα του 20ού αιώνα.
- γ. Οι προσπάθειες αποκατάστασης του προσφυγικού στοιχείου κατά τα πρώτα χρόνια της οθωνικής περιόδου δεν προκάλεσαν αντιδράσεις.
- δ. Μετά το 1833 τέσσερις μεγάλοι ελληνικοί τραπεζικοί και εμπορικοί οίκοι της Κερασούντας έλεγχαν σχεδόν όλη την οικονομία του ανατολικού Πόντου.
- ε. Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος δεν εγκαθίδρυσε δικτατορία, αλλά προώθησε τα αιτήματά του μέσω της Βουλής.

Μονάδες 10

ΘΕΜΑ Β1

Για ποιους λόγους παρατηρήθηκε σημαντική ναυτιλιακή και εμπορική δραστηριότητα σε πολλές περιοχές του ελληνικού χώρου στη διάρκεια του 18ου αιώνα;

Μονάδες 14

ΘΕΜΑ Β2

Ποιο ήταν το πολιτικό πρόγραμμα του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδος (1918);

Μονάδες 11

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1

Συνδυάζοντας τις ιστορικές σας γνώσεις και τις πληροφορίες από τα κείμενα που σας δίνονται, να αναφερθείτε:

- α. στον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιήθηκε η αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων της Μικρασιατικής καταστροφής από την Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ) (μονάδες 13) και
- β. στο σύστημα που τηρήθηκε για τη στέγαση των αγροτών Μικρασιατών προσφύγων (μονάδες 12).

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ Α

Η «κατά τρόπον παραγωγικών» εγκατάσταση των προσφύγων επιχειρήθηκε με συστηματικό τρόπο και πήρε κυρίως τη μορφή της αγροτικής αποκατάστασης, κατά την οποία θα παρέχονταν, εκτός από γη, τα σχετικά μέσα για την καλλιέργειά της. Όπως ανέφερε αναλυτικά ο Διευθυντής Αγροτικής Αποκαταστάσεως της Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων (ΕΑΠ) [...] οι αγρότες πρόσφυγες, εξομοιωθέντες προς τους ντόπιους ακτήμονες, δικαιούνταν αγροτικής αποκατάστασης, η οποία συνίστατο στην παραχώρηση βιώσιμων γεωργικών κλήρων, στη στέγαση με την ανέγερση κατοικιών αγροτικού τύπου και στον εφοδιασμό τους με σπόρους, μεγάλα και μικρά ζώα, γεωργικά εργαλεία, κάρα [...] για όσο διάστημα αναμένονταν τα αποτελέσματα της πρώτης καλλιέργειας – πολλές φορές και κατά το δεύτερο έτος από την εγκατάστασή τους.

Ελένη Μπενέκη, «Ο υποφαινόμενος αγροτικός εγκατεστημένος εις τον Συνοικισμόν...»: Τεκμήρια από την αποκατάσταση Μικρασιατών προσφύγων» στο Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης (επιμ.), *Ψηφίδες της αγροτικής αποκατάστασης των προσφύγων του 1922*, Αθήνα 2023, σελ. 220 (διασκευή).

ΚΕΙΜΕΝΟ Β

Η κατασκευή των κατοικιών έγινε με δύο τρόπους: 1) με ανάθεση σε εργολάβους, 2) με τη χρησιμοποίηση του προσφυγικού εργατικού δυναμικού υπό την καθοδήγηση των υπηρεσιών της Επιτροπής. Στην πρώτη περίπτωση, πολλοί από τους εργολάβους αντιμετώπισαν σοβαρές δυσκολίες, κυρίως στις περιοχές όπου είναι προβληματική η μεταφορά καθώς και

η εξεύρεση υλικών και εργατικών χεριών. Παράλληλα η Επιτροπή δεν έχει λόγους να είναι ιδιαίτερα ευχαριστημένη από τις υπηρεσίες των εργολάβων, ιδιαίτερα όταν οι εργασίες και δίδει προκαταβολές σε χρήμα ή είδος ανάλογα με τη σημειούμενη πρόοδο.

Απολογισμός δράσης της ΕΑΠ (1926) για τα τρία πρώτα χρόνια λειτουργίας της. Κοινωνία των Εθνών, *Η εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα*, Αθήνα 1997, σελ. 65-69.

ΘΕΜΑ Δ1

Συνδυάζοντας τις ιστορικές σας γνώσεις και τις πληροφορίες από τα κείμενα που σας δίνονται να παρουσιάσετε:

- α. τις θετικές εξελίξεις που προκάλεσε το κίνημα του Θερίσου (μονάδες 15) και
- β. την πολιτική κατάσταση, όπως αυτή διαμορφώθηκε μετά τον θρίαμβο της πολιτικής του Βενιζέλου μέχρι και τον Αύγουστο του 1906 (μονάδες 10).

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ Α

Η αποτίμηση του Κινήματος του Θερίσου από τον ίδιο τον Βενιζέλο:

«... Εις τον Κρητικόν Λαόν ουδείς πλέον αρνείται δικαίωμα γνώμης, και γνώμης κυρίας, επί της εθνικής αυτού εξελίξεως. Το Κρητικό Ζήτημα ανεγνωρίσθη ως κατ' εξοχήν εθνικόν ζήτημα και όχι δυναστική απλώς υπόθεσις [...]. Αι [...] ελευθερία του Κρητικού Λαού απεδόθησαν και πάλιν εις αυτόν αρτιώτεροι, ησφαλισμένοι δε διά νέου πολιτεύματος, το οποίον επεβλήθη κατόπιν μιας επαναστάσεως και το οποίον μετέθηκε τον άξονα της πολιτικής δυνάμεως προς το μέρος του λαϊκού παράγοντος...».

Απόσπασμα από άρθρο του Ελευθερίου Βενιζέλου στην εφημερίδα «Κήρυξ» των Χανίων (27 Απριλίου 1907) (διασκευή).

ΚΕΙΜΕΝΟ Β

Η [Διεθνής] Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η παραμονή του πρίγκιπα Γεωργίου στη θέση του ύπατου αρμοστή θα δυσχέραινε την ομαλή εξέλιξη της πολιτικής ζωής της Κρήτης, προκρίνοντας ως προσφορότερη λύση την άμεση ένωση του νησιού με την Ελλάδα. Κάτω από την επίδραση των διαπιστώσεων της εξεταστικής επιτροπής, [...] οι Δυνάμεις κατέληξαν τον Ιούλιο του 1906 στην υιοθέτηση ενός συνολικότερου σχεδίου για τη διευθέτηση του Κρητικού ζητήματος: [...] αναδιάρθρωση της χωροφυλακής με παράλληλη δημιουργία πολιτοφυλακής κάτω από την εποπτεία απόστρατων Ελλήνων αξιωματικών· [...] απόσυρση, τέλος, όλων των ξένων στρατιωτικών δυνάμεων από την Κρήτη. [...]

Αντώνης Κλάνης, «Στο κλουβί της Ελλάδος της στενής μας κλεισμένοι»: *Πολιτική και διπλωματία της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης 1821-1923*, Αθήνα 2019, σελ. 216-219 (διασκευή).

ΚΕΙΜΕΝΟ Γ

Η Β' Συντακτική Συνέλευση των Κρητών, που ανέλαβε να εκπονήσει νέο Σύνταγμα, εξέδωσε μέσα σε ατμόσφαιρα εθνικής συμφιλίωσης το ενωτικό ψήφισμα της 30ής Ιουλίου 1906. Το έργο της ανασυγκρότησης άρχισε πάλι και οι Μεγάλες Δυνάμεις παραχώρησαν στην κυβέρνηση της Κρήτης δάνειο 9.300.000 γαλλικών φράγκων και ρύθμισαν συνάμα το ζήτημα των τόκων των προηγούμενων δανείων.

Στο καθαρά πολιτικό θέμα σημειώθηκαν και νέες εξελίξεις. Με νέα απόφασή τους, που ανακοινώθηκε στις 14 Αυγούστου 1906, οι Μεγάλες Δυνάμεις παραχωρούσαν στον βασιλιά των Ελλήνων Γεώργιο Α' το δικαίωμα να διορίζει εκείνος τον Ύπατο Αρμοστή της Κρήτης. Αυτό ήταν ένα πολύ σημαντικό βήμα στην προώθηση του Κρητικού Ζητήματος. Θεοχάρης Δετοράκης, *Ιστορία της Κρήτης*, Ηράκλειο 1990, σελ. 448-449.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

- α. «Πανελλήνιον»: «Η ύπαρξη των πρώτων... εσωτερική ειρήνη» (βλ. σχολικό εγχειρίδιο σελ. 63).
- β. Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής: «Με βάση το άρθρο 11 της Σύμβασης της Λοζάνης (1923)... των ανταλλαξίμων» (βλ. σχολικό εγχειρίδιο σελ. 152).
- γ. ΠΑΟΥΡΕ: «Οι ραγδαίες αλλαγές... της χώρας», «Την ίδια περίπου εποχή (1925)... λεωφορεία» (βλ. σχολικό εγχειρίδιο σελ. 53).

ΘΕΜΑ Α2

- α. Σωστό
- β. Σωστό
- γ. Λάθος
- δ. Λάθος
- ε. Σωστό

ΘΕΜΑ Β1

«Στη διάρκεια του 18ου αιώνα... να εκμεταλλευτούν οι Έλληνες» (βλ. σχολικό εγχειρίδιο σελ. 20).

ΘΕΜΑ Β2

«Οι υψηλοί δείκτες ανεργίας... Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος (Κ.Κ.Ε)» (βλ. σχολικό εγχειρίδιο σελ. 97-98).

«Προς το τέλος του πολέμου (Α΄ Παγκοσμίου) ιδρύθηκε το Σοσιαλιστικό... σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος» (βλ. σχολικό εγχειρίδιο σελ. 46-47).

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1

α. Η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων ιδρύθηκε τον Σεπτέμβριο του 1923 με πρωτοβουλία της ΚΤΕ. Ήταν ένας αυτόνομος οργανισμός με πλήρη νομική υπόσταση. Βασική αποστολή της ήταν να εξασφαλίσει στους πρόσφυγες της Μικρασιατικής καταστροφής παραγωγική απασχόληση και οριστική στέγαση (βλ. σχολικό εγχειρίδιο σελ. 153).

Την αγροτική αποκατάσταση ανέλαβε στο μεγαλύτερο μέρος της η ΕΑΠ η οποία παρείχε στέγη και κλήρο στην ύπαιθρο. Μολονότι οι περισσότεροι πρόσφυγες ασκούσαν στην πατρίδα τους αστικά επαγγέλματα, η ΕΑΠ έδωσε έμφαση στη γεωργία.

Σύμφωνα με το κείμενο Α της Ελένης Μπενέκη, η πρόωθηση της αγροτικής αποκατάστασης έγινε με συστηματικό και οργανωμένο τρόπο. Αποσκοπούσε στη δημιουργία μικρών γεωργικών ιδιοκτησιών, παρείχε, εκτός από γη, στέγη, ζώα και όλα τα μέσα για την καλλιέργεια της κτηματικής ιδιοκτησίας (εργαλεία, σπόροι, λιπάσματα).

Το κείμενο Α παραθέτει δήλωση του Διευθυντή Αγροτικής Αποκατάστασης της ΕΑΠ (πρωτογενής πηγή), σύμφωνα με την οποία οι αγρότες πρόσφυγες, έχοντας τα ίδια δικαιώματα με τους ντόπιους ακτήμονες, δικαιούνταν να αποκτήσουν γεωργικό κλήρο, κατοικία αγροτικού τύπου και να εφοδιαστούν με τα απαραίτητα μέσα για την άσκηση των επαγγελματικών τους δραστηριοτήτων. Στο πλαίσιο αυτό η ΕΑΠ παραχώρησε στους πρόσφυγες-αγρότες μικρά ζώα, γεωργικά εργαλεία και κάρα, για όσο διάστημα χρειαζόταν, ώστε να φανούν τα αποτελέσματα των καλλιεργειών τους και να γίνουν οι πρόσφυγες αυτόνομοι («όπως ανέφερε αναλυτικά... από την εγκατάστασή τους»).

Ωστόσο, ο παραχωρούμενος κλήρος δεν είχε την ίδια έκταση για όλους τους πρόσφυγες, αλλά ποίκιλλε ανάλογα με το μέγεθος της οικογένειας των προσφύγων, την ποιότητα του εδάφους, το είδος της καλλιέργειας και τη δυνατότητα άρδευσης. Επιπλέον, ο κλήρος δεν αποτελούσε ενιαία έκταση. Ήταν τεμάχια αγρών σε διαφορετικές περιοχές. Ούτε η διανομή τους ήταν οριστική, από την αρχή. Γίνονταν οριστική μετά την κτηματογράφηση από την τοπογραφική υπηρεσία του Υπουργείου Γεωργίας («ο παραχωρούμενος κλήρος... και ζώα») (βλ. σχολικό εγχειρίδιο σελ. 156-157).

Όσον αφορά την αξία του παραχωρούμενου κλήρου, αυτή θα πληρωνόταν από τους πρόσφυγες με δόσεις. Μέχρι την αποπληρωμή του, οι πρόσφυγες θα κατείχαν τον τίτλο απλής κατοχής. Μετά το πέρας της διαδικασίας και την αποπληρωμή του χρέους, ο τίτλος που δινόταν στους δικαιούχους ήταν τίτλος πλήρους κυριότητας («Την αξία... του χρέους»).

Η ΕΑΠ λειτούργησε μέχρι το τέλος του 1930 και μέχρι τότε εισέπραττε τα χρέη των αγροτών. Μετά τη διάλυσή της, την υποχρέωση αυτή ανέλαβε η Αγροτική Τράπεζα.

β. Η εγκατάσταση των αγροτών-προσφύγων έγινε είτε σε εγκαταλελειμμένα χωριά είτε σε νέους συνοικισμούς προσαρτημένους σε χωριά είτε σε νέους αμιγώς προσφυγικούς συνοικισμούς. Η ανταλλαγή πληθυσμών και η επακόλουθη απομάκρυνση των μουσουλμάνων που ζούσαν στην Ελλάδα έδωσαν τη δυνατότητα στην ΕΑΠ να εκμεταλλευτεί τα άδεια πλέον μουσουλμανικά σπίτια της υπαίθρου. Όμως, οι στεγαστικές ανάγκες των Ελλήνων προσφύγων ήταν πολύ περισσότερες λόγω της αριθμητικής υπεροχής τους έναντι των μουσουλμάνων ανταλλαξιμών, με αποτέλεσμα να χρειάζεται η ΕΑΠ να προβεί στην κατασκευή νέων κατοικιών και συνοικισμών. Για τη στέγαση των προσφύγων τηρήθηκε το σύστημα της εργολαβίας, δηλαδή της ανέγερσης κατοικιών απευθείας από την ΕΑΠ με την ανάθεσή της σε εργολάβους και το σύστημα της αυτεπιστασίας, δηλαδή της ανέγερσης κατοικιών από τους ίδιους τους πρόσφυγες ως εργατικό δυναμικό υπό την καθοδήγηση των υπηρεσιών της ΕΑΠ με χορήγηση όλων των οικοδομικών υλικών («Για τη στέγαση... (αυτεπιστασίας)» (βλ. σχολικό εγχειρίδιο σελ. 157).

Ωστόσο, όπως υποστηρίζει το κείμενο Β, η προσπάθεια της ανέγερσης προσφυγικών οικιών στην ύπαιθρο συνάντησε σοβαρές δυσκολίες γενικά. Στην περίπτωση της εργολαβίας οι δυσκολίες επικεντρώνονται στη μεταφορά και εξεύρεση υλικών και εργατικών χεριών, με αποτέλεσμα το έργο να καθυστερεί υπερβολικά και να μεγαλώνει η δυσφορία του προσφυγικού κόσμου. Παράλληλα, η κατασκευή συνοικισμών από τους εργολάβους ελλείπει χρόνου και υπό την πίεση των στεγαστικών αναγκών των προσφύγων, που βρίσκονταν σε απόγνωση, δεν έχει τα αναμενόμενα ποιοτικά αποτελέσματα («Στην πρώτη περίπτωση... των προσφύγων»). Ούτε, όμως, η περίπτωση της αυτεπιστασίας προχωρούσε ικανοποιητικά, καθώς τα οικοδομικά υλικά (ξυλεία, κεραμίδια, καρφιά) έπρεπε να μεταφέρονται σε μεγάλες αποστάσεις από τους ίδιους τους πρόσφυγες. Η ανειδίκευτη εργασία των προσφύγων δεν εξασφάλιζε ποιότητα στην κατασκευή του έργου, ενώ η παρουσία ενός μόνο εργοδηγού για την επίβλεψη των εργασιών περιόριζε την αποτελεσματικότητα της προσπάθειας («Ο

δεύτερος τρόπος... πρόοδο»). Η χωρητικότητα των κτισμάτων ήταν μικρή και εξυπηρετούσε τις άμεσες ανάγκες μιας αγροτικής οικογένειας. Τα κτίσματα διέθεταν συνήθως δύο δωμάτια, μια αποθήκη και ένα σταύλο («Τα κτίσματα... σταύλος, βλ. σχολικό εγχειρίδιο σελ. 157).

ΘΕΜΑ Δ1

α. Το κίνημα του Θερίσου (10 Μαρτίου 1905) έληξε με την τελική συμφωνία που υπογράφηκε από τον Ελ. Βενιζέλο στις 2 Νοεμβρίου 1905 στο Μοναστήρι των Μουρνιών Κυδωνίας.

Ο στόχος της επανάστασης, δηλ. η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, δεν επετεύχθη, ωστόσο δόθηκε ισχυρή ώθηση στην επίλυση του Κρητικού ζητήματος και προκλήθηκαν θετικές εξελίξεις («Το κίνημα του Θερίσου... εσωτερικής γαλήνης στην Κρήτη», βλ. σχολικό εγχειρίδιο σελ. 215). Στο κείμενο Β επισημαίνεται η θέση της διεθνούς Επιτροπής που προσανατολίζεται φανερά πλέον προς την άμεση αντικατάσταση του πρίγκιπα Γεωργίου για την αποκατάσταση της πολιτικής ομαλότητας στο νησί. Το οριστικό κείμενο των διαπραγματεύσεων περιλαμβάνει τις οριστικές αποφάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων, όπως αυτές διατυπώθηκαν τον Ιούλιο του 1906. Πρόκειται για τη δρομολόγηση ενός ευρύτερου σχεδίου με σκοπό τη διευθέτηση του Κρητικού ζητήματος μέσω της αναδιάρθρωσης της Κρητικής Χωροφυλακής, της δημιουργίας Κρητικής Πολιτοφυλακής υπό την ηγεσία απόστρατων Ελλήνων αξιωματικών και της ανάκλησης των ξένων στρατευμάτων από την Κρήτη.

β. Χαρακτηριστικό του κλίματος της εποχής είναι το απόσπασμα από άρθρο του Ελευθερίου Βενιζέλου που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Κήρυξ» των Χανίων, τον Απρίλιο του 1907 (πρωτογενής πηγή), στο οποίο εκφράζεται η ικανοποίηση του κρητικού ηγέτη για την εξέλιξη του κρητικού ζητήματος. Ο Βενιζέλος στο άρθρο του τονίζει με ενθουσιασμό ότι το κρητικό ζήτημα αποτελεί πλέον εθνικό και όχι δυναστικό ζήτημα, καθώς ο κρητικός λαός έχει αναγνωριστεί ως ο μόνος υπεύθυνος να πάρει στα χέρια του την τύχη του νησιού. Η νέα πολιτική κατάσταση που διαμορφώθηκε διασφάλιζε στον κρητικό λαό τη δυνατότητα πολιτικών ενεργειών στο πλαίσιο μια δημοκρατικής βάσης. «Η πολιτική του Βενιζέλου... εθνικής έξαρσης» (βλ. σχολικό εγχειρίδιο σελ. 215-216). Οι ενέργειες της Β' Συντακτικής Συνέλευσης των Κρητών επιβεβαιώνονται από το κείμενο Γ. Οι βασικότερες αφορούν την εκπόνηση νέου συντάγματος και την έκδοση ενωτικού ψηφίσματος (30 Ιουλίου 1906). Έμφαση δόθηκε στην οικονομική ανασυγκρότηση της Κρήτης μέσω δανείου 9.300.000 γαλλικών φράγκων που παραχώρησαν οι Μεγάλες Δυνάμεις στην κρητική κυβέρνηση και της ρύθμισης τόκων προηγούμενων δανείων.

Ουσιαστικές εξελίξεις ακολούθησαν και στο πολιτικό επίπεδο. «Με νέα απόφαση τους... ελληνική επαρχία», βλ. σχολικό εγχειρίδιο σελ. 216). Η αναγνώριση του δικαιώματος διορισμού του Ύπατου Αρμοστή της Κρήτης από τον Έλληνα βασιλιά αποδεικνύει τη θέληση των Μεγάλων Δυνάμεων να αποδεχτούν σε βάθος χρόνου την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα.

Επιμέλεια
Φαρσάρη Ελένη